

PROIZVODNJA KASNIH KORINTSKIH B AMFORA U FAROSU

Miroslav Katić

UDK 904(497.5 Stari Grad) "652"

Izvorni znanstveni rad

Miroslav Katić

Ministarstvo kulture

Konzervatorski odjel u Splitu

Nalazi keramičkog škarta, uglavnom prepečene i deformirane keramike odbačene zbog greške u pečenju, potvrđuju višestoljetnu aktivnost keramičkih radionica u Farosu. U članku autor obrađuje jedan takav ulomak Korintske B amfore koji nedvojbeno potvrđuje proizvodnju tog tipa na Hvaru krajem 4. st. pr. Kr.

Istočna jadranska obala još uvijek je malo poznata u pogledu proizvodnje keramike u antičkom razdoblju. Tek su u posljednje vrijeme objavljeni konkretniji podaci o središtima gdje su nedvojbeno postojale radionice za izradu keramičkog posuđa.¹ Među raznim keramičkim oblicima istočnojadranske radionice proizvodile su i amfore. One zauzimaju istaknuto mjesto jer se najizravnije vezuju za razumijevanje antičkoga gospodarstva i trgovačkih veza. Dokazana je, kao prva među njima, proizvodnja Lamboglia 2 amfora. Komparacijom pojedinih žigova na ručkama, obodima i poklopcima (Kani, M. Pot, L. Pot), s natpisom na kamenom spomeniku iz Visa na kojem se također javlja ime L(ucius) PONTIVUS, opravdano se povezuje trgovac koji podiže kameni spomenik bogu Merkuru i vlasnik tereta amfora iz uvale Vela Svitnja kod Viške luke a koji nosi spomenuti žig L(ucius) PO(n)T(ius).² Prostorni i vremenski kontekst, kao i zanimanje L. Pontiusa očigledne su podudarnosti. Lamboglia 2 amfora koristila se u vrijeme snažne gospodarske ekspanzije Rima i rimskoga gospodarstva na istočnu obalu Jadrana.

Za otok Vis vezuje se izrada grčko-italskih amfora, što je potaknuto njihovom brojnošću u Issi.³ Budući da je keramička produkcija Isse u vremenu od kraja 4. i

¹ Z. BRUSIĆ, *Hellenistic and Roman Relief Pottery in Liburnia*, BAR International series 817, 1999, 14.

² N. CAMBI, *Amfore kasnorepublikanskog doba i njihova produkcija u Dalmaciji*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knj. XCV, odjeljenje društvenih nauka, knj. 27, Sarajevo 1991, 55- 65. ID., *Anfore romane in Dalmazia*, u „Amphore romane e storia economica: un decennio di ricerche“, Collection de L'École Française de Rome, 114, Roma 1989, 311-337.

³ B. KIRIGIN, *Grčko-italske amfore na Jadranu*, Arheološki vestnik 45, Ljubljana 1994, 18.

3. st. pr. Kr. nedovoljno obuhvaćena u dosadašnjim objavama, izostaje kontekst u okviru kojega bismo sagledavali proizvodnju tih amfora na Visu. Stoga tvrdnju o izradi grčko-italskih amfora u Issi za sada treba uzeti s rezervom.

U Farosu, na Hvaru, grčko-italska amfora sporadična je pojava u odnosu na Korint B i tzv. *prijelazne amfore*. To je sagledivo i u odnosu na broj proizvoda farskih radionica koje su izrađivale nekoliko tipova amfora tijekom svoje višestoljetne aktivnosti, među njima i *Faros 2* amforu, koja se proizvodila u 2. st. pr. Kr. i početkom 1. st. pr. Kr.⁴

Naposljetku i na tlu Istre, na lokalitetu Loron u uvali Červar kod Poreča, potvrđena je izrada Dressel 6B tipa.⁵

To je uglavnom sve što se može reći o proizvodnji amfora na našem obalnom području. Prema tome, vidljivo je da se dolaskom Rimljana povećava njihova proizvodnja, no nedvojbeno je da su se i prije proizvodile, što su potvrdila arheološka istraživanja u Farosu. Riječ je o Korintskim B amforama koje se od kraja 6. st. pr. Kr. proizvode u Korintu sve do 3. st. pr. Kr. Ova amfora se uglavnom prema Jadranu širila prateći osnivanje korintskih kolonija. Proizvodnja im se vezuje i za radionice korintske kolonije Korkire na Krfu,⁶ na osnovi podataka iz Pseudo Aristotelova spisa gdje se, kako izvor navodi, negdje između zemlje Mentora i Istra prodavala roba s Lezba, Hija i Tasa, trgovci s Jadrana su tu prodavali *Kerkirske amfore*.⁷ Većina stranih arheologa drži da je riječ o Korkiri na Krfu, a trgoviste neodređeno lociraju "negdje na sjeveru Grčke". Tim se problemom krajem četrdesetih godina prošlog stoljeća u nas pozabavio Petar Lisičar, o čemu će poslije biti riječi. U svakom slučaju, Korint kao i njegova kolonija Korkira proizvode najranije tipove Korintskih B amfora. Korintski materijal je prisutan na Jadranu od arhajskog perioda,⁸ a trgovački odnosi Korinta ili Korkire nastavljeni su i nakon što su osnovane grčke kolonije u srednjoj Dalmaciji. Dokaz je tome brojnost nalaza ulomaka Korintskih B amfora u Farosu, osobito tijekom 4. i dalje u 3. st. pr. Kr. Stoljeće i pol upotrebe ove amfore u Farosu, samo po sebi dovoljno je obrazloženje zbog čega će farske radionice, i same djelatne u izradi amfora, kao uzor imati ovaj tip. Osim u Farosu, nalaze se također i na podmorskim lokalitetima, najčešće kao slučajni nalazi. Prema navodu Marija Jurišića ispred više luke kod hridi Krava i Host nalaze se primjerci amfora tipa Korint B.⁹ Nekoliko cjelovitih primjeraka s

⁴ M. KATIĆ, *Uvod u proučavanje keramičkih radionica Farosa*, *Opuscula archaeologica*, 23-24, Zagreb 1999-2000, 49-58.

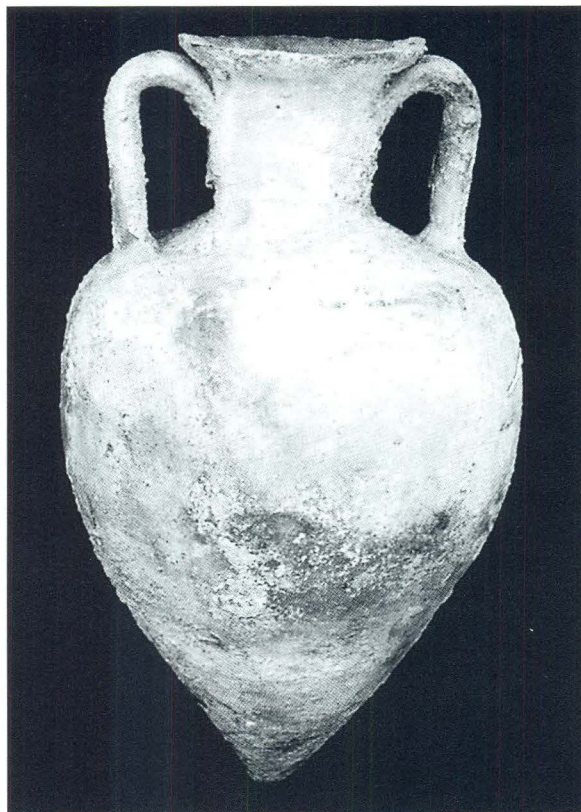
⁵ Y. MARION, A. STARAC, *Les amphores*, Loron (Croatie), uredili: F. Tassaux, R. Matijašić i V. Kovačić, *Ausonius-Publications, Mémoires 6*, Bordeaux 2001, 98-125.

⁶ K. PREKA-ALEXANDRI, *A Ceramic Workshop in Figareto, Corfu*, *Les ateliers de potiers dans le monde Grec aux époques Géométrique, Archaïque et Classique*, *Bulletin de Correspondance Hellénique, supplément XXII*, ed. F. Blonde et J.Y Perreault, 1992, 41-52; V. GRACE, *Pottery of the mid-fifth century from a well in the Athenian Agora*, *Hesperia* 22 1953, 59-115, 108-109; C. G. KOEHLER, *Corinthian Developments in the Study of Trade in Fifth Century*, *Hesperia*, vol. 50, 4, 1981, 452.

⁷ PSEUDO ARISTOTEL, *De mirabilibus auscultationibus*, 104, 839, b8.

⁸ P. LISIČAR, *Cenni sulla ceramica antica*, *Archaeologia Iugoslavica*, XIV, Beograd 1973, 3-8. ID., *Bilješke o grčkoj keramici s naših prijadranskih nalazišta*, *Radovi, Filozofski fakultet Zadar, Razdio društvenih znanosti (6)*, 1975/1976, Zadar 1976, 313-317

⁹ M. JURISIĆ, *Ancient Shipwreck of the Adriatic, Maritime transport during the first and second centuries AD*, *BAR International Series 828*, 2000, 5.

Korintska B amfora iz zbirke Polić u Makarskoj

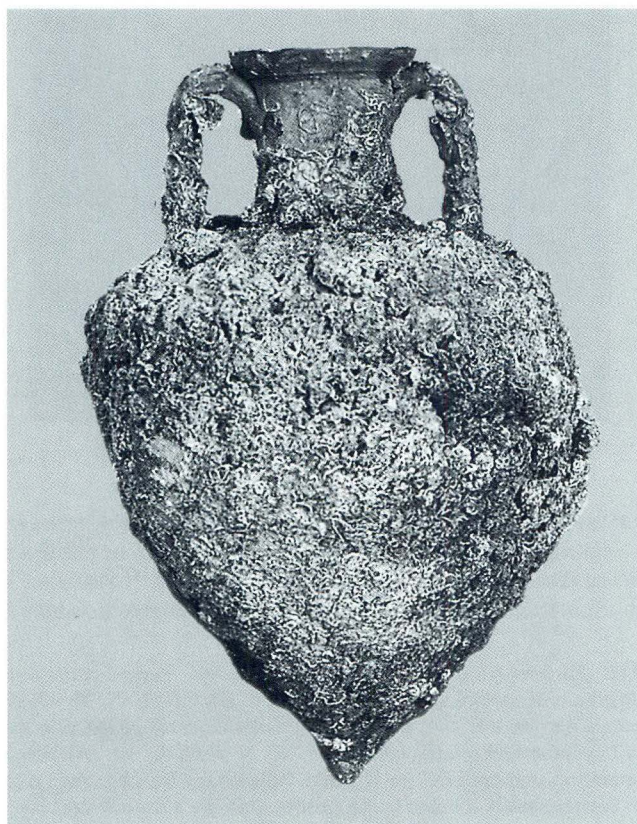
tih nalazišta završilo je u privatnim zbirka. Marinko Petrić navodi još neke brodolome s teretom amfora Korint B, te sve upućuje na učestaliju pojavu ovog tipa nego što su istraživanja do sada to mogla potvrditi.¹⁰ Pouzdan im je nalaz i na gradini podno Kliške tvrđave,¹¹ a ulomci su pronađeni u zaleđu Šibenika na

¹⁰ M. PETRIĆ, *Korintske B amfore iz hvarskog podmorja*, Periodični izvještaj centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara, br. 163, god. XXXIII, 1999. 50 - 56. Petrić amforu iz Vele Svitnje na otoku Visu pripisuje Korintskoj B amfori. Riječ je o kasnijoj amfori tipa Faros 2, koja se proizvodila u Farosu (vidi: M. KATIĆ, *o.c.* (4), 50 - 51). Ni dokumentirana amfora pod brojem 7 ne pripada Tipu Korint B, već je riječ o amfori manjeg kapaciteta najvjerojatnije lokalne farske proizvodnje. Za autorovo drukčije zauzimanje u pogledu tipologije ovog primjerka vidi: ID., *Grčki utjecaji na istočnoj obali Jadrana - pod-morsko-arheološka evidencija*, Grčki utjecaji na istočnoj obali Jadrana, Zbornik radova, Književni krug, Split 2002, 479, Tab. 3,1.

¹¹ Krajem osamdesetih godina u iskopu sam kanala za struju zajedno s Marijanom Lozom pronašao veću količinu ulomaka prethistorijske keramike među kojom je bio i jedan ulomak Korintske B amfore. Materijal smo predali Arheološkom muzeju u Splitu, ondašnjem kustosu za prethistoriju Goranu Protiću. Nažalost, nakon nekoliko godina nisam uspio opet pregledati kliški materijal deponiran u muzeju.

Gradini kod sela Dragišića.¹² Indikativna je njihova pojava na Kliškim vratima, oduvijek važnoj prometnoj sponi između kopnene unutrašnjosti i obale.

Ovdje se nećemo baviti ranim oblicima Korintskih B amfora jer one nisu još nađene u nas. Govorimo o srcolikim elegantnim posudama ovalno oblikovanih usta, oboda fino izvijenog i vanjskog lica zakošenog prema vratu gdje se na gornjem dijelu, odmah ispod oboda, nalaze dva karakteristična rebra. Ručke su pravilne u gornjem dijelu lučno uzdignute i priljubljene uz vanjsko lice oboda. Tijelo je srcoliko i pravilno, noga se stapa s njim bez izražajnijih naglašavanja ili pak ima jednu manju skalju kojom je odvojena od donjeg dijela tijela, što je u nas, izgleda, češći slučaj. Glina je svijetlosmeđe boje, fino pročišćena. Kao primjer klasičnih oblika Korint B amfore donosimo fotografiju jedne iz zbirke Polić u Makarskoj za koju je poznato tek da je nađena negdje na srednjem Jadranu.¹³

Korintska B amfora nađena u moru na južnoj strani otoka Hvara (zbirka Ive Gospodnetića)

¹² Z. BRUSIĆ, *Nekropola Gradine kod Dragišića*, Radovi, Filozofski fakultet u Zadru, Razdio povijesnih znanosti (25), vol. 38 (25), Zadar 2000, 5, T. XXIX 2-3.

¹³ Zahvaljujem kolegi Marinku Tomasoviću koji je organizirao fotografiranje amfore i ustupio mi fotografije za objavu.

Drugi primjerak je amfora koju je objavio Marinko Petrić, iz zbirke Ive Gospodnetića u Hvaru, a pronađena je u moru na južnoj strani otoka Hvara.¹⁴ Ti su primjerci klasičan tip amfore kojom se bavimo. Njih razlikujemo od ranih Korintskih B amfora koje se javljaju od kraja 6. st. pr. Kr. i kroz 5. st. pr. Kr. i imaju okruglo i zdepasto tijelo. Tek će u 4. st. doći "klasični tip" koji ovdje spominjemo i koji ima srololiko tijelo.¹⁵

Nedavno je pisano o keramičkim radionicama Farosa, prilikom čega su objavljeni i pojedini tipovi posuda izrađivanih na otoku Hvaru.¹⁶ Kao nepobitne dokaze o aktivnostima farskih radionica, sa širokim spektrom svojih proizvoda, uzimamo ulomke keramičkih peći i odbačenog prepečenog keramičkog škarta, nađenog na više mjesta tijekom arheoloških istraživanja u Farosu. Na lokalitetu Remetina kuća, blizu južnog bedema antičkog grada, nedavno je nađen ulomak škarta koji potvrđuje proizvodnju Korintskih B amfora u Farosu. U istoj sondi je pronađeno više ulomaka prepečenog škarta među materijalom koji potječe mahom iz 4. st. pr. Kr. Tu su i manji ulomci tijela keramičke peći, što sve upućuje na zaključak da se negdje u blizini nalazila radionica.

Primjerak navedenog škarta grla amfore spojen je iz dva ulomka veličine je: 6,5 x 3,5 cm, širina gornjeg dijela oboda je 1,5 cm a širina tijela grla je 0,7 cm. Vrat je bio zakošen od gornjeg prema donjem dijelu, dok je obod blago izvijen prema vani. Vanjsko lice oboda je oštećeno, no pri vrhu je ostalo sačuvano 0,6 cm neoštećene površine od koje se nastavlja također bolje sačuvan hrbat. Po njemu se lako prati spuštanje vanjske strane oboda prema vrhu grla. U donjem je dijelu oboda površina sačuvana i jasno je istaknuto gornje šire rebro i donje tanje, što je specifično za Korintске B amfore. Promjer otvora usta bio je oko 10 cm (mjereno od unutrašnjeg lica oboda).¹⁷ Ulomak je zelenkastog tona, svojstvenog prepečenom keramičkom otpadu.

U općim crtama gledajući, blagi izvijeni obod sa zaravnjenim vrhom od kojeg se vanjsko lice spušta koso prema vrhu grla, na mjestu gdje su istaknuta dva karakteristična rebra, možemo zaključiti kako je riječ o prepečenom komadu, odnosno škartu Korint B amfore, čime se pouzdano potvrđuje proizvodnja ovog tipa amfore u Farosu. Ulomak se okvirno može datirati u drugu polovicu 4. st. pr. Kr., s užom datacijom u zadnju četvrtinu 4. st. pr. Kr., što ćemo jasnije elaborirati tijekom obrade nalaza iz sonde u Remetinoj kući.

Detalj koji odudara od klasičnog oblika Korintskih B amfora zakošeni je vrat od vrha prema ramenu, što ovaj primjerak približava kasnim tipovima Korintskih B amfora pronađenih na nekropoli Spine. Moguće da je ova posuda imala takav vrat, ili se pak radi o deformaciji i izobličenju koje često nastaje kada temperatura pri pečenju prijeđe optimalnu razinu. Doduše kod kasnih tipova Korintskih B amfora često se sreće oblikovna šarolikost premda amfora uvijek drži svoj stan-

¹⁴ M. PETRIĆ, *Grčki utjecaji na istočnoj obali Jadrana - podmorsko-arheološka evidencija*, Grčki utjecaji na istočnoj obali Jadrana, Zbornik radova, Književni krug, Split 2002, 472, Tab. 1,1.

¹⁵ C. G. KOEHLER, *Amphoras on Amphoras*, Hesperia, vol. 51, 3, 1982, 286-288.

¹⁶ M. KATIĆ, *o.c.* (4), 49-58.

¹⁷ Zahvaljujem Mihaelu Golubiću koji je nacrtao ulomak i utvrdio zakošenost grla amfore.

dard kada je riječ o obodu, rebrima, boji, fakturi, nozi, ručkama. Valja naglasiti da do sada u Farosu nije pronađen ni jedan primjerak ove amfore sa žigom. Kasne produkcije pomalo kreću prema imitacijama odnosno tzv. prijelaznim tipovima. Prijelazni tip je zapravo amfora koja oblikovno stoji između Korintskih B i grčko-italskih amfora. Kako smo naveli, često se pripisuju jednom ili drugom tipu iako se radi o novom obliku koji se izgledom i kronološki razlikuje od uzora. U taj nas problem najslikovitije upućuje članak Branka Kirigina u kojem su pod grčko-italske tipove uvršteni ne samo primjerci prijelaznih amfora, već i Korintske B; pa se stječe pogrešan dojam o svekolikoj raširenosti grčko-italskih amfora. Na kraju autor pretpostavlja da su se proizvodile na Visu jer ih tamo ima puno. Iz istih razloga i albanski arheolozi stavljaju njihovu proizvodnju na albansku obalu.¹⁸

Vjerno kopiranje Korintske B amfore u izgledu oboda i u detalju kakav su rebra na vrhu vrata, upozorava na konzervativnost farskih radionica. Moguće je da su osim Farosa i neka druga središta na Mediteranu proizvodila ovaj tip. Iako postoji spomenuti brodolom na ulasku u Višku luku, indikativno je da na Visu nećemo zateći toliku količinu Korintskih B amfora. Tijekom istraživanja u Issi uočio sam prisutnost prijelaznih tipova koji su brojni u Farosu, a očita je malobrojnost Korintskih B amfora. Ta podijeljenost i različitost u upotrebi transportnog posuda između Isse i Farosa može biti uzrokovana konkurencijom, odnosno nastojanjem da se po ambalaži razlikuje podrijetlo proizvoda.

Na Ošanićima pouzdano nalazimo farske proizvode koji su tamo stizali u *Faros 2* amforama, ali tu su i grčko-italske amfore u kojima su najvjerojatnije svoje proizvode donosili isejski trgovci.¹⁹ Može se pretpostaviti trgovačka konkurencija između dviju kolonija, osobito na tržištu kopnene unutrašnjosti među autohtonim stanovništvom.

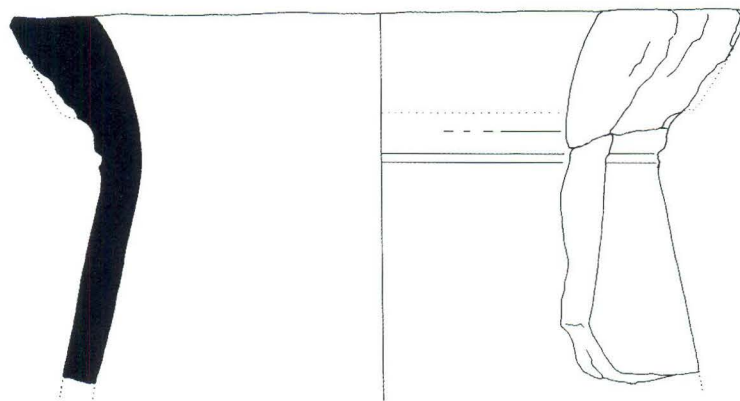
Proizvodnja Korintskih B amfora na Hvaru unosi nam dosta novosti koje valja imati na umu. U prvom se redu to odnosi na kontakte između jadranskih kolonija i sjeverne Italije. Slikane vaze tipa *Alto Adriatico* susrećemo na Visu,²⁰

¹⁸ Vidi kod B. KIRIGIN, *o.c.* (3), 77. Taj je članak konačno popunio praznu kartu rasprostranjenosti grčko-italskih amfora na našoj obali, iako ona ne bi bila tako bijela da je „na vrijeme“ objavljen doktorat Dasena Vrsalovića, danas „samo“ korisnog izvora podataka za pojedine znanstvene uratke u okvirima sličnih tema drugih autora. B. Kirigin u svom članku navodi za amfore označene brojevima 30, 34, 39, 61 da su možda Korintske B, no primjerci poput amfore na slici 5, 1 koja se čuva u Konzervatorskom odjelu u Splitu nije grčko-italska nego Korintska B amfora. Dio grla amfore (sl. 5:7) također nije grčko-italska. Amfora s Mauna (sl. 4) nije grčko-italska nego prijelazni tip, amfora pod brojem 18 iz pomorske zbirke u Starom Gradu nije grčko-italska nego prijelazni tip; amfora iz zbirke Stipe Jurčevića iz Sućurja na otoku Hvaru najvjerojatnije pripada nekom od farskih tipova i nije riječ o grčko-italskoj amfori itd. Problem je u tom članku što mu je dokumentacija oskudna, pa navedene tipove s naše obale nije moguće provjeriti, što svakako treba napraviti jer je očito da autor ne razlikuje Korintske B i prijelazne tipove od grčko-italskih.

¹⁹ Z. MARIĆ, *Arheološka istraživanja akropole ilirskog grada Daors..a na gradini u Ošanićima kod Stoca od 1967. do 1972. godine*, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu (arheologija), NS, sv. XXX/XXXI, Sarajevo 1977, 39-43.

²⁰ B. KIRIGIN, *Vaze tipa „Alto-Adriatico“ iz Isse*, Prijatelj zbornik I, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 32, Split 1992, 79 - 98.

ali i u Farosu. U Numani su pronađeni skifosi s prikazom sovice nacrtanih ne-kvalitetnom bijelom bojom. Njihovu proizvodnju vezali smo za farske radionice.²¹ Sada kada imamo potvrđenu proizvodnju Korint B amfora u Farosu moguće je da su neke od istih tipova pronađenih u nekropoli Spine podrijetlom iz Farosa.²² Ovaj zaključak proizlazi iz geografske blizine grčkih kolonija srednje Dalmacije sa sjevernom Italijom. Primjerci s Klisa i zaleđa Šibenika najvjerojatnije potječu s Hvara, budući da ovaj prostor izravnije gravitira Farosu.

Crtež dijela grla i oboda škarta Korintske B amfore iz Farosa

Vratit ćemo se na rad Petra Lisičara, odnosno njegovo povezivanje podataka Pseudo Aristotela i Teopompa, kojeg preporučava Strabon, o trgovištu negdje između zemlje Mentora i Istra. Lisičar, naime, smatra da su podaci obojice autora preuzeti iz istog izvora.²³ Strabon nam (7, 317), kritizirajući Teopompa koji je vjerovao da je Pont blizu Jadranu i da su mora spojena ispod zemlje jer se u Naronu nalaze krhotine keramike sa Hija i Tasa,²⁴ bitno nadopunjuje Pseudo Aristotelove opširnije podatke o trgovištu široko smještenom između zemlje Mentora i Istra gdje robu s Hija, Tasa i Lezba donose trgovci s Ponta (sic.), dok s Jadrana stižu *Kerkirske amfore*.²⁵ Lisičar stoga opravdano smatra da su se dva

²¹ M. KATIĆ, *o. c.* (4), 53, T. 3.

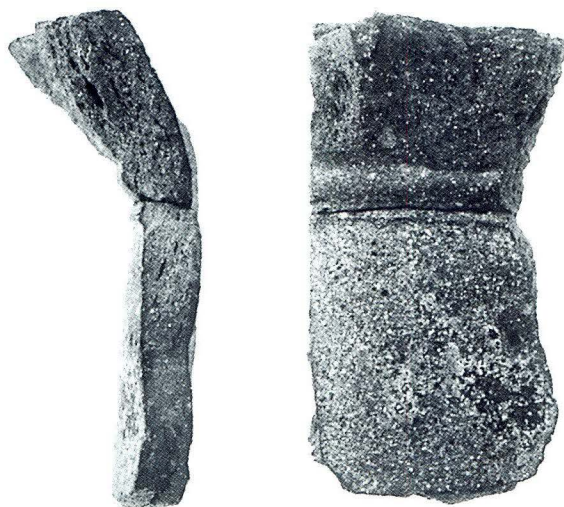
²² P. DESANTIS, *Anfore commerciali dell'abitato di spina dal V al III sec. a. C. appunti preliminari*. Gli Etruschi a nord del Po, Atti del Convegno Mantova 4-5 ottobre 1986, Mantova 1989, 103-107; IDEM, *Le anfore della necropoli di Spina- Valle Trebba*, Studi sulla necropoli di Spina in Valle Trebba, Ferrara 1993, 158-161, Fig. 2.

²³ P. LISIČAR, *Crna Korkira i kolonije antičkih Grka na Jadranu*, Skopje 1951, 73-77.

²⁴ R. KATIČIĆ, *Liburnski otoci kod antičkih pisaca*, *Illyricum mythologicum*, Zagreb 1995, 187.

²⁵ PSEUDO ARISTOTEL, *o. c.* (7), 104, 839, b8

različita autora koristila istim izvorom koji možemo jasnije rekonstruirati smještivši to trgovište na rijeku Naron. Dalje navodi i druge autore koji su se prije njega osvrtnali na ovu temu, a koji su također to trgovište smještali na rijeku Naron (Neretva).²⁶

Fotografija škarta Korintske B amfore iz Farosa

Nas zanimaju podaci o *Kerkirskim amforama*. O Korčulanskoj kolonizaciji imamo malo arheoloških podataka pa je teško govoriti o proizvodnji grčke keramike na otoku. Činjenica je da se tu nalazila neubicirana knidska kolonija, a poslije i isejska u Lombardi, govori o dinamičnoj kolonijalnoj aktivnosti još od 6. st. pr. Kr.²⁷ Kolonije su zasigurno proizvodile i keramiku. Sada pouzdano znamo da su na istočnoj obali Jadrana postojala snažna središta keramičke proizvodnje, pa nema razloga da isti slučaj nije bio i na Korčuli.

Stoga na Neretvi, a ne u sjevernoj Grčkoj, treba tražiti mjesto gdje su se prodavali proizvodi s Lesba, Hija i Tasa i kerkirske amfore s Jadrana. Dodatni argument je i to što se Krf, kako Lisičar navodi, u pisanim izvorima ne spominje kao jadranski otok.²⁸

Proizvodnja tako poznate amfore kao što je Korintska B, farskim radionicama daje izuzetno značenje koje prelazi okvire istočne obale Jadrana. Koji se tip

²⁶ P. LISIČAR, *O prehistorijskim i grčkim vazama nađenim u Dalmaciji*, Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku, LII, (1935-1949), Split 1950, 47-48. A. Evans je također zastupao mišljenje da se trgovište nalazilo na rijeci Naron. Vidi: A. EVANS, *Antiquarian researches in Illyricum*, Westminster 1883, 46.

²⁷ D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *O knidskoj kolonizaciji otoka Korčule*, Diadora, sv. 9, Zadar 1980, 230.

²⁸ P. LISIČAR, *o. c.* (26) 47-48. ID., *o. c.* (23), 74.

amfore proizvodio na Korčuli, teško je pretpostaviti, ali sada kada znamo da je Hvar imao tako snažnu keramičku proizvodnju - o čemu ćemo još pisati - lakše je prihvatiti Lisičareve stavove o korčulanskom podrijetlu amfora koje donose trgovci s Jadrana.

Nedvojbeno je da ćemo, nakon što se bolje upoznamo s keramografskim izrazom farskih, isejskih, po svemu sudeći i korkirskih radionica, stvoriti generalnu sliku o produkciji istočnojadranskih keramičkih proizvoda usmjerenih na trgovinu sa zapadnobalkanskom unutrašnjošću i sa susjednom jadranskom obalom.

THE PRODUCTION OF LATE CORINTH B AMPHORAE IN PHAROS

Miroslav Katić

Ceramic production began in Pharos, a Parian colony on the island of Hvar, as far back as the 4th century BC. This has been confirmed by finds of ceramic discards, mainly of over-fired fragments of vessels discarded because of the discolouration and deformation. As well as fine vessels, terracotta figures, kitchen vessels and other things, amphorae were produced in Pharos. In some of the local types, the Corinth B amphora has been identified as the model; however, recent research has shown that in the second half of the 4th century, more precisely in the last quarter of the 4th century BC, late Corinth B amphorae were produced. This is clearly shown by a fragment of over-fired neck and rim of this kind of amphora found at the site called Sacristian Garden or Remetin vrt in Stari Grad (Pharos). In the same context, fragments of discards of other vessels were found, which, along with the detached fragments of a ceramic kiln, show that there was a ceramic workshop in the south east corner of the ancient city. Pharos obviously adopted the production of this very widespread amphora, which can be found on the eastern shore of the Adriatic Sea as early as the beginning of the 4th century BC. During the 4th century BC, it was the most numerous amphora in Pharos, which also bears witness to its widespread production.